

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

Справа "Федоренко проти України"

(Заява № 25921/02)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

1 червня 2006 року

*Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у п. 2 статті 44
Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.*

У справі «Федоренко проти України»

Європейський Суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

пан. П. Лоренцен (Mr P. LORENZEN), *Голова*,
пані С. Ботучарова (Mrs S. BOTOUCHAROVA),
пан В. Буткевич (Mr V. BUTKEVYCH),
пані М. Цаца-Ніколовська (Mrs M. TSATSA-NIKOLOVSKA),
пан Р. Маруст (Mr R. MARUSTE),
пан Й. Боррего Боррего (Mr J. BORREGO BORREGO),
пані Р. Єгер (Mrs R. JAEGER), судді,

та пані К. Вестердік (Mrs C. WESTERDIEK), Секретар секції,
після засідання у нарадчій кімнаті 9 травня 2006 року,
виносить таке рішення, яке було прийняте вказаною датою:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа порушена проти України за заявою № 25921/02, поданою до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України Володимиром Миколайовичем Федоренком (далі — заявник) 18 червня 2002 року.

2. Заявник був представлений адвокатом О. Стахеевим, що практикує у м. Кіровограді. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — пані В. Лутковською.

3. 15 березня 2005 року Суд вирішив надіслати скаргу на комунікацію Уряду. Відповідно до положень пункту 3 статті 29 Конвенції Суд вирішив розглянути заяву щодо суті разом з питанням про її прийнятність.

4. 1 квітня 2006 року Суд змінив склад секції (п. 1 правила 25). Ця справа була передана до новоствореної п'ятої секції (п. 1 правила 52).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1937 році та проживає у місті Мала Виска, Кіровоградська область, Україна.

Рішення у справі "Федоренко проти України"

6. 9 квітня 1997 року заявник продав свій будинок за 35 000 гривень¹ Кіровоградському обласному управлінню юстиції (далі — Управління), відповідальному за матеріально-технічне забезпечення судочинства. В цій угоді Управління було представлене паном Р., головою міського суду Малої Виски. Договір був засвідчений нотаріусом, і було визначено, що купівельна ціна буде виплачена в два етапи: 5000 гривень та 30 000 гривень мають бути виплачені 1 травня 1997 року та 1 вересня 1997 року відповідно. Договір також містив пункт, який встановлював наступне:

«У випадку падіння валютного курсу гривні загальна сума, що підлягає сплаті, не може бути меншою за гривневий еквівалент 17 000 доларів США».

7. У червні 1997 року заявнику виплатили 5000 гривень. У 1998 році курс гривні відносно долара значно понизився. У жовтні 1998 року та серпні 1999 року заявник отримав 11 000 гривень та 20 000 гривень відповідно.

8. Заявник ініціював провадження проти Управління, стверджуючи, що воно неповністю виконало зобов'язання за договором і виплачена сума не враховує зміни курсу гривні. Отже, на думку заявника, він втратив приблизно 6553 доларів США.

9. 4 листопада 1999 року Кіровський районний суд м. Кіровограда (далі — районний суд) відхилив його позов як необґрунтований. 8 вересня 2000 року президія Кіровоградського обласного суду, розглянувши протест заступника голови цього суду, скасувала попереднє рішення та повернула справу.

10. 29 листопада 2000 року у ході нового слухання Управління подало зустрічний позов, вимагаючи анулювання договору на підставі того, що пан Р. перевищив свої повноваження, погоджуючись на внесення до договору умови про оцінку угоди у доларах.

11. 24 липня 2001 року Кіровський районний суд м. Кіровограда задовольнив позов заявника і відхилив позов Управління. Суд встановив, що оскаржуваний пункт договору мав на меті забезпечення стабільності договору та захист заявника від інфляції. Суд також визнав, що заявник зазнав фінансових збитків через зменшення купівельної спроможності гривні впродовж тривалого виконання договору. Суд визначив, що на день останньої виплати заявник отримав лише 10 457,50 доларів США. Суд присудив заявнику 35 527,77 гривень компенсації за знецінення гривні, 3197,31 гривень встановлених відсотків за затримку та 502,13 гривень судових витрат.

¹ Приблизно 17 000 доларів США на даний час.

12. Управління подало апеляційну скаргу на це рішення, і 20 грудня 2001 року Кіровоградський обласний апеляційний суд (далі — Апеляційний суд) скасував рішення і відхилив позов заявника. Суд підтримав обидва заперечення Управління. Він констатував, що пан Р. перевищив свої повноваження, погодившись на включення спірного пункту у договір без попередньої консультації з Управлінням. Апеляційний суд також відмітив, що відповідно до статті 3 постанови Кабінету Міністрів «Про режим валютного регулювання та валютного контролю» 1993 року (постанова 1993 року) гривня визнається єдиною валютою, яка використовувалась для внутрішніх розрахунків. Суд не визнав переконливими аргументи районного суду, що оскаржуваний пункт захищав заявника від інфляції, оскільки стаття 214 Цивільного кодексу 1963 року передбачає компенсацію за збитки через інфляцію у випадках, коли виконання угод було відкладене.

Апеляційний суд визнав, що ціна будинку була виплачена зі значною затримкою і що заявник, подавши відповідний позов до суду, має право на присудження відсотків за ставкою 3 % річних. Беручи до уваги, що заявник вже отримав кілька тисяч гривень (пункт 6 вище), апеляційний суд знайшов за доцільне присудити йому 678,50 гривень.

13. 30 травня 2002 року Верховним Судом заявнику було відмовлено в задоволенні касаційної скарги.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

1. Постанова Кабінету Міністрів «Про режим валютного регулювання та валютного контролю» від 19 лютого 1993 року.

14. Стаття 3 постанови визначає, що лише валюта України (тобто гривня) є єдиним засобом здійснення платежів в Україні.

2. Цивільний кодекс України 1963 року

15. Згідно зі статтею 48 Кодексу недійсною є та угода, що не відповідає вимогам закону, в тому числі ущемлює особисті або майнові права неповнолітніх дітей. В такому випадку кожна з сторін недійсної угоди зобов'язана повернути другій стороні все одержане за угодою.

16. Стаття 214 Кодексу визначає, що боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних з простроченої суми, якщо законом або договором не встановлений інший розмір процентів.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ

17. Заявник скаржить, що він був позбавлений прибутку за договором, який передбачає захист від інфляції, посилаючись на ціну свого будинку в перерахунку на долари. Він послався на статтю 1 Першого протоколу, яка передбачає:

«Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

A. Щодо прийнятності

18. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у значенні п. 3 ст. 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Суд далі відзначає, що вона не є непринятною за будь-яких інших підстав. Таким чином, вона повинна бути проголошена прийнятною.

Б. Щодо суті

1. Пояснення сторін

а. Уряд

19. Уряд зазначає, що оскаржуваний пункт не охоплюється положеннями статті 1 Першого протоколу. Він зазначає, що відповідно до внутрішнього законодавства сума у гривнях становила ціну договору і що заявнику було виплачено цю суму разом з відсотками. Таким чином, він не мав права на будь-які інші виплати за договором. Уряд також звертає увагу на те, що «виправдані очікування» визнаються «власністю» тільки в разі визнання внутрішніми судами. Проте в даній справі немає жодного чинного судового рішення, яке підтверджує скарги заявника. На думку Уряду, заявник не постраждав через будь-яке упереджене ставлення, обумовлене тривалим виконанням договору, оскільки остаточна сума виплачених йому коштів була індексована з урахуванням інфляції.

б. Заявник

20. Заявник вважає, що відмова Управління повністю виконати договір та відмова внутрішніх судів ввести в дію оскаржуваний пункт позбавила його права на мирне володіння своїм майном, а також позбавила його цього майна, порушуючи статтю 1 Першого протоколу. Він вважає, що оскаржуване положення договору було правомірним і становило власність у значенні статті 1 Першого протоколу. Затримка у виконанні договору, яку не заперечує Уряд-відповідач, завдала йому значних фінансових збитків.

2. Оцінка Суду

а. Щодо наявності права власності, передбаченого статтею 1 Першого протоколу

21. Суд нагадує, що відповідно до прецедентного права органів, що діють на підставі Конвенції, право власності може бути «існуючим майном» або коштами, включаючи позови, для задоволення яких позивач може обґрунтовувати їх принаймні «виправданими очікуваннями» щодо отримання можливості ефективного використання права власності (cf., *Pressos Compania Naviera S. A. v. Belgium*, рішення від 20 листопада 1995 року, серія А, № 332, с. 21, п. 31). Натомість сподівання на визнання існування старого права власності, яке давно було неможливо використовувати ефективно, не може вважатися «майном» в сенсі статті 1 Першого протоколу; це ж стосується умовної вимоги, яка втрачає силу внаслідок недотримання цієї умови (*Malhous v. the Czech Republic* (dec.), № 33071/96, 13 грудня 2000 року, ECHR 2000-XII).

22. У даній справі заявник уклав договір щодо продажу свого будинку державі. За умовами договору Управління зобов'язувалось сплатити йому 35 000 гривень до 1 вересня 1997 року. Договір містив пункт, за яким загальна сума в жодному разі не має бути меншою за 17 000 доларів США. В результаті тривалого виконання договору покупець виплатив заявнику в цілому 36 000 гривень, що на дату платежу становило тільки 10 457,50 доларів США. Однак, коли заявник вимагав виконання цього пункту, Управління стверджувало, що його представник, пан Р., діяв з перевищенням повноважень, погоджуючись на таке положення, що робить договір недійсним. Ця позиція була підтримана внутрішніми судами України (див. пункти 11 та 12 вище).

23. Незважаючи на те, що дійсно не існує чинного рішення суду, яким підтверджується право заявника на будь-які інші кошти, крім тих, що вже були йому виплачені, Суд вважає, що заявник уклав угоду з Управлінням

за умови отримання ним суми, яка відповідає 17 000 доларів США. Жодна з сторін не знала, що існує законодавче обмеження щодо цього пункту, який був однією з причин укладення заявником угоди, тим більше, що ціна договору була прив'язана до стабільної твердої валюти, що на той час було поширеною практикою комерційних правочинів в Україні (*mutatis mutandis, Sovtransavto Holding v. Ukraine*, № 48553/99, пп. 104–107, ECHR 2002-VII). З червня по серпень 1999 року заявник отримував платежі від держави відповідно до договору. Управління, будучи добре обізнаним щодо умов договору з самого початку, підняло питання про його недійсність на дуже пізній стадії (29 листопада 2000 року).

24. Суд вважає, що, зважаючи на специфічні обставини справи, заявник має вважатися таким, що має законні сподівання щодо прибутку відповідно до положення угоди про доларовий еквівалент, що може вважатися правом власності відповідно до положень статті 1 Першого протоколу, наданого йому за договором з Управлінням (*Stretch v. The United Kingdom*, № 44277/98, пп. 32–35, 24 липня 2003 року).

б. Чи мало місце втручання у майно

25. Уряд стверджує, що, оскільки оскаржуваний пункт був незаконно включений до договору, Управління не було зобов'язане його виконувати згідно з внутрішнім законодавством, а відмова його виконувати не становить втручання у майно заявника. Однак, враховуючи умови угоди, укладеної паном Р. із заявником від імені Управління, Суд вважає, що дії Управління можна розцінити як такі, що звели нанівець законні сподівання заявника за договором і позбавляють його, зокрема, умови, на яку він погодився під час укладання угоди. Незважаючи на те, чи це було втручання у мирне володіння у значенні першого речення статті 1, або позбавлення майна у значенні другого речення цього положення, у цій справі використовуються такі ж принципи і такі ж умови для виправдання відповідно до положень цієї статті, розтлумачені прецедентною практикою Суду (крім багатьох інших, *Gasus, Dossier und Furdertechnik GmbH v. the Netherlands*, рішення від 23 лютого 1995 року, серія А, № 306-В, п. 55).

в. Чи було втручання правомірним

26. Сторони не дійшли згоди щодо відповідності оскаржуваного пункту угоди до внутрішнього законодавства. Уряд стверджує, що це суперечить статті 3 постанови 1993 року, але заявник заперечує це, оскільки долар США був лише основою для перерахунку платежу в гривнях, отже, положення не порушувало постанову.

27. Суд нагадує, що його юрисдикція у перевірці відповідності до внутрішнього законодавства обмежена (*Hakansson and Stureson v. Sweden*, рішення від 21 лютого 1990 року, Серія А, № 171-А, с. 16, п. 47) і що його завдання не полягає в заміні національних судів. Вирішення проблеми трактування внутрішнього законодавства належить головним чином національним органам, зокрема судам (*Waite and Kennedy v. Germany* [GC], № 26083/94, ECHR 1999-I). Тому, оскільки мають місце сумніви щодо трактування компетентними органами положень постанови 1993 року у даній справі, Суд вважає, що положення договору було законно визнано внутрішніми судами недійсним.

г. Чи було втручання справедливим

28. Відповідно до встановленого прецедентного права Суду втручання має підтримувати «справедливий баланс» між загальними інтересами суспільства та вимогами фундаментальних прав окремої особи. Намагання забезпечити цей баланс відображено у структурі статті 1 в цілому, включаючи другий пункт. Тому мають бути витримані розумні пропорції між використаними засобами і досягнутими цілями. Більш того, в інших сферах соціальної, фінансової та економічної політики національні органи користуються певною свободою самостійного оцінювання під час імплементації законів, що регулюють власність та договірні відносини (див. *mutatis mutandis*, *AGOSI v. The United Kingdom*, рішення від 24 жовтня 1986 року, серія А, № 108, п. 52).

29. Ця свобода оцінювання, тим не менше, йде пліч-о-пліч з Європейським наглядом. Тому Суд повинен впевнитись, чи були надані Урядові межі розсуду перевищені, тобто чи було доктрину *ultra vires* (хоча і законну саму по собі) застосовано у цій справі з урахуванням принципу пропорційності.

30. Суд вважає, що державні органи неминуче вступають у численні договори приватно-правової природи із звичайними громадянами у ході виконання своїх функцій, не всі з яких мають ознаки важливих публічних відносин. У даній справі пан Р., голова місцевого суду, представник Управління (органу, відповідального за матеріальне забезпечення судів), купив будинок у заявника, будучи очевидно необізнаним, що його повноваження не включають можливості визначення відповідності ціни до іноземної валюти. Управління, незважаючи на це, прийняло будинок заявника та до серпня 1999 року виплачувало йому домовлені частини платежу.

31. Суд констатує, що, оскільки сам пан Р., будучи суддею, вважав, що він мав повноваження підписувати договір, то очевидно, що й заявник

дотримувався такої ж думки. Тому заявник очікував отримати певний прибуток від цієї угоди. Він намагався прив'язати свої майбутні прибутки до твердої валюти, щоб знизити ризики, можливі при здійсненні комерційних угод під час економічного безладу, що мав місце в Україні в кінці дев'яностих років. Тому ця умова була важливою частиною договору для заявника, який в іншому разі міг би мати серйозні застереження щодо продажу (*mutatis mutandis*, *Stretch*, раніше згадуване, п. 40).

32. Уряд стверджує, що заявникові було компенсовано рівень інфляції. Суд, однак, не бере цей аргумент до уваги, оскільки докази вказують на протилежне. Зокрема, у рішенні апеляційного суду зазначається, що додаткову суму у розмірі 1678,50 гривень виплачено на користь заявника як проценти за відстрочку (розрахована у розмірі 3 % річних, без жодного відношення до реального рівня інфляції; див. пункт 15 вище). На думку Суду, цей перерахунок був очевидно невідповідним, щоб компенсувати заявнику негативні наслідки від зниження вартості, як встановлено рішенням від 24 липня 2001 року (див. пункт 10 вище; *mutatis mutandis*, *Akkus v. Turkey*, рішення від 9 липня 1997 року, *Reports of Judgments and Desigions* 1997-IV, пп. 30 та 31).

33. Суд також вражений тим фактом, що Управління намагалося анулювати у національних судах договір в цілому. Однак апеляційний суд, визнавши, що оскаржуваний ним пункт не відповідає законодавству, не анулював договір в цілому, що спричинило б відновлення початкового стану сторін (див. пункт 14 вище). Замість цього він значно зменшив дохід заявника від трансакції, визначивши, що вже виплачена сума відповідає повністю виконаним зобов'язанням Управління за договором.

34. Дослідивши ці обставини, Суд дійшов висновку, що в цій справі мало місце непропорційне втручання до мирного володіння своїм майном, і тому Суд вважає, що мало місце порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

35. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Матеріальна шкода

36. Заявник вимагає 38 019,12 гривень (приблизно 6302 ЄВРО) компенсації за збитки, які виникли через невиконання державою своїх договірних зобов'язань.

37. Уряд стверджує, що заявник не зазнав жодних матеріальних збитків, оскільки йому було виплачено всю суму у гривнях, як передбачено договором.

38. Практика Суду встановлює, що повинен існувати чіткий причинно-наслідковий зв'язок між заявленою шкодою та порушенням Конвенції (див., серед багатьох інших, *Barbera, Messegué and Jabardo v. Spain* (колишня стаття 50), рішення від 13 червня 1994 року, серія А, №285-С, сс. 57–58, пп. 16–20; *Cakici v. Turkey*, рішення від 8 липня 1999 року, Reports 1999-IV, п. 127). Суд зазначає, що шкода, спричинена невиконанням Управлінням положення про іноземну валюту, встановлена районним судом 24 липня 2001 року. Засновуючись на цьому та на вартості долара в той час, Суд вважає справедливим присудити заявнику 5890 ЄВРО компенсації матеріальних збитків.

B. Моральна шкода

39. Заявник вимагає 8000 гривень (приблизно 1326 ЄВРО) компенсації моральних збитків.

40. Уряд вважає ці вимоги безпідставними.

41. Суд вважає, що заявник очевидно потерпів деякі моральні збитки через цей випадок. Тому суд вважає необхідним присудити по цьому питанню виплату збитків у розмірі 1000 ЄВРО.

V. Судові витрати

42. Заявник також вимагає 4453 гривні (приблизно 738 ЄВРО) за кошти, витрачені на національне судочинство, в тому числі 2000 гривень за послуги адвоката та 237 гривень на транспортні витрати.

Рішення у справі "Федоренко проти України"

43. Уряд стверджує, що заявник не зміг довести свої вимоги.

44. Суд, дослідивши наявну інформацію, визнав за доцільне присудити заявнику 700 ЄВРО витрат та видатків.

Г. Пеня

45. Суд вважає, що пеня повинна засновуватись на граничній позичковій ставці Європейського центрального банку, до якої повинні бути додані три відсотки.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Визнає* скаргу прийнятною;

2. *Встановлює*, що було порушення статті 1 Першого протоколу Конвенції;

3. *Встановлює*, що:

(а) протягом трьох місяців від дати, коли рішення стане остаточним відповідно до статті 44 п. 2 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявникові наступну суму, плюс суму будь-якого податку, який може бути стягнуто з заявника при конвертації у національну валюту держави-відповідача на день здійснення виплати:

(i) 5890 ЄВРО (п'ять тисяч вісімсот дев'яносто ЄВРО) як відшкодування матеріальної шкоди;

(ii) 1000 ЄВРО (одна тисяча ЄВРО) як відшкодування моральної шкоди;

(iii) 700 ЄВРО (сімсот ЄВРО) як відшкодування судових витрат;

(б) у випадку невиплати чи несвоєчасної виплати державою-відповідачем належної заявникові суми на неї нараховуватиметься пеня, яка дорівнює граничній позичковій ставці Європейського центрального банку плюс три відсотки з часу, коли закінчиться вищезгаданий тримісячний строк, і до моменту повного розрахунку;

4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Рішення у справі "Федоренко проти України"

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 1 червня 2006 року, відповідно до пп. 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар секції

Пеер ЛОРЕНЦЕН
Голова секції